

ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ, ВІДПОВІДНО ДО СТ. 146 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

БІСЮК Олена Сергіївна - кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права ПЗВО «Київський міжнародний університет»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1570-2721>

ДУБОДІЛ Катерина Дмитрівна - здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права ПЗВО «Київський міжнародний університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6178-9051>

УДК 343.43

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.1.14>

У статті досліджуються особливо кваліфікуючі ознаки викрадення людини, передбачені ст. 146 Кримінального кодексу України. Аналізується правова природа та зміст цих ознак, їх вплив на кваліфікацію кримінального правопорушення та призначення покарання. Особливо увага приділяється викраденням, вчиненим організованими групами, а також кримінальним правопорушенням, що спричинили тяжкі наслідки. Досліджується актуальна правозастосовна практика та вплив міжнародних стандартів на законодавство України. Запропоновано напрями вдосконалення законодавчого регулювання особливо кваліфікованих складів викрадення людини.

Ключові слова: викрадення людини, особливо кваліфікуючі ознаки, кримінальна відповідальність, організована група, тяжкі наслідки.

Постановка проблеми

Викрадення людини є одним із найтяжчих кримінальних правопорушень проти особистої свободи, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України) [5]. Законодавство передбачає ряд обставин, які підвищують суспільну небезпеку цього кримінального правопорушення та відповідно обтяжують відповідальність винних осіб. Дослідження цих обставин має важливе значення як для науки кримінального права, так і для правозастосовної практики.

Конституція України, прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 року, закріплює основоположні права та свободи людини, визначаючи життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку як найвищі соціальні цінності [1]. Забезпечення цих прав гарантується, зокрема, нормами КК України, який встановлює відповідальність за посягання на свободу та недоторканність особи. Стаття 146 КК України передбачає кримінальну відповідальність за два самостійні кримінальні правопорушення: незаконне позбавлення волі та викрадення людини. Проте автор обмежить коло дослідження лише складом кримінального правопорушення, пов'язаного з викраденням людини.

Разом з тим, аналіз правозастосовної практики свідчить про те, що викрадення людини залишається серйозною загрозою суспільній безпеці. За даними Генеральної прокуратури України, кількість випадків викрадення людей у країні має тенденцію до зростання. Зокрема, у 2012 році було зареєстровано 462 випадки викрадення, у 2014 році – 673 випадки, у 2016 році – 701 випадок, а у 2018 році цей показник досяг майже двох тисяч [1]. При цьому слід враховувати високий рівень латентності цих кримінальних правопорушень, що ускладнює їх розслідування та кваліфікацію.

Окрему увагу слід приділити ситуації, що склалася після початку повномасштаб-

ного вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 року. Згідно з даними Національної поліції України, з 24 лютого 2022 року до 6 червня 2023 року було розпочато 16 тисяч кримінальних проваджень за фактами незаконного позбавлення волі та насильницького зникнення майже 8 800 цивільних осіб. Крім того, понад 10 200 цивільних вважаються зниклими безвісти [2]. Ці дані свідчать про систематичне використання викрадень як методу залякування та придушення опору на окупованих територіях. Викрадення супроводжуються фізичним та психологічним насильством, а також порушенням основоположних прав людини.

Обставини, що обтяжують відповідальність за викрадення людини, є важливим чинником при визначенні ступеня тяжкості вчиненого діяння та призначенні покарання. Водночас, практика правозастосування демонструє низку проблемних питань, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням норм законодавства, які регулюють ці обставини.

Зокрема, викликає дискусії питання чіткої диференціації між кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками, а також встановлення їх впливу на міру покарання. Крім того, залишається відкритим питання узгодження національного законодавства із міжнародними стандартами щодо боротьби з викраденням людей, що містяться в таких документах, як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про запобігання, припинення та покарання за торгівлю людьми.

У цьому контексті актуальним є аналіз судової практики та доктринальних підходів до оцінки обставин, що обтяжують відповідальність за викрадення людини. Необхідно також визначити напрямки вдосконалення кримінального законодавства України з метою підвищення його ефективності в протидії цьому виду кримінального правопорушення.

Мета статті

Метою цієї статті є проведення комплексного аналізу особливо кваліфікуючих ознак викрадення людини за законодавством України.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3]. Враховуючи це конституційне положення, законодавець має приділяти особливої уваги кримінально-правовій охороні життя та здоров'я людини.

Відповідно до чинного законодавства (ч. 3 ст. 146 КК України) до особливо кваліфікованих видів викрадення людини належать діяння, передбачені ч. 1 або 2 цієї статті, вчинені організованою групою, або такі, що спричинили тяжкі наслідки.

Кримінальні правопорушення, вчинені злочинними групами, досить давно привертають увагу вчених, однак специфіка злочинних формувань стосовно викрадення людей вивчена недостатньо і є значною прогалиною в ученні про злочинну групу.

Згідно з ч. 3 ст. 28 КК України кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [5]. Будучи більш небезпечною формою (підвидом) співучасті за попередньою змовою, організована група характеризується низкою ознак, які відрізняють її від співучасті за попередньою змовою в елементарній формі, зокрема, кількістю учасників (для констатації факту її наявності необхідно, щоб така група складалася з трьох чи більше осіб), спрямованістю їх діяльності, як правило, на вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, а також стійкістю.

Організована група характеризується, як правило, сталістю її складу, розподілом ролей при вчиненні кримінального правопорушення, наявністю певної структури (ієрархії), безумовним підпорядкуванням лідеру, який найчастіше є її організатором,

плануванням кримінально-протиправної діяльності як у цілому, так і щодо конкретного кримінального правопорушення (плануються місце, час, найбільш безпечний і результативний спосіб вчинення кримінального правопорушення, включаючи безперешкодний відхід з місця кримінального правопорушення), прагненням усіх членів групи за допомогою своїх дій до досягнення єдиного кримінально-протиправного результату, розробленням і застосуванням на практиці заходів захисту від викриття, включаючи такі дії, як підготовка алібі, засобів маскуванню зовнішності, приховування злочинних доходів, впливом на потерпілих і свідків шляхом підкупу чи погроз з метою примусити їх дати неправильні показання або відмовитися від раніше даних і т.ін.). У разі, якщо названих ознак не буде встановлено, вчинене підлягає кваліфікації за ч. 2 ст. 146 КК України (за ознакою вчинення викрадення за попередньою змовою групою осіб).

Важливо також підкреслити, що всі учасники організованої групи незалежно від тієї ролі, яку вони виконували при вчиненні викрадення людини, визнаються виконавцями кримінального правопорушення, у зв'язку з чим додаткова кваліфікація їх дій за ст. 27 КК України не потрібна.

Іншим особливо кваліфікованим видом викрадення людини закон називає те ж діяння, що спричинило тяжкі наслідки. Поняття «тяжкі наслідки» належить до числа оціночних ознак [8, с. 100], у результаті чого його зміст і обсяг можуть бути розкриті, лише щодо кожного конкретного випадку за допомогою оціночно-пізнавальної діяльності суб'єкта, який застосовує норму права.

КК України в деяких статтях передбачає підвищену відповідальність й у разі, якщо злочином спричинено тяжкі наслідки, під якими слід розуміти, наприклад у складі ст. 147 КК України, смерть заручника, його самогубство, заподіяння йому тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, заподіяння значної матеріальної шкоди, смерть або заподіяння тілесних ушкоджень близьким родичам заручника, особам, які брали участь у його звільненні [4, с. 76].

Щодо деяких наслідків викрадення людини слід зупинитися на наступному. Крім

презюмованої нормою закону і заподіяваної практично в кожному випадку вчинення цього кримінального правопорушення шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам, що забезпечують особисту недоторканність людини, викрадення людей у деяких випадках тягне за собою додаткові наслідки, котрі як утворюють самостійні кримінальні правопорушення, так і не є такими.

Очевидно, що для ставлення винному у викраденні людини тяжких наслідків потрібно встановити, що вони є результатом саме його дій, тобто що між вчиненням цього злочину і названими наслідками існує необхідний причинний зв'язок [9].

Потребує аналізу і саме поняття «тяжкі наслідки». Передусім за ч. 3 ст. 146 КК України, як таке, що спричинило тяжкі наслідки, треба кваліфікувати викрадення людини, що потягло за собою смерть потерпілого. При цьому слід мати на увазі, що відповідальність за настання наслідку у вигляді смерті потерпілого, як і за настання інших тяжких наслідків, настає як у випадку, коли винний передбачав можливість їх настання, так і тоді, коли він міг і повинен був їх передбачати. Смерть потерпілого, що сталася з необережності, повністю охоплюється ч. 3 ст. 146 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 119 КК України не потребує.

До тяжких наслідків викрадення людини слід також відносити самогубство потерпілого, що є реакцією на його насильницьке тримання, а також на інші протиправні дії викрадачів, зокрема побої, мордування, психічне насильство. У цьому випадку вчинене повністю охоплюється ч. 3 ст. 146 КК України, за винятком доведення до самогубства неповнолітнього, що вимагає додаткової кваліфікації за ч. 3 ст. 120 КК України.

Заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, які з'явилися результатом викрадення людини, також охоплюється ч. 3 ст. 146 КК України і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 121 КК України не потребує, а саме: таке, що спричинило втрату якогонебудь органу або його функцій, психічне захворювання (наприклад, виникнення в потерпілого сильного психічного розладу як реакція на заволодіння ним і дії, що

супроводжували протиправне тримання) або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину, або переривання вагітності, або непоправне знівечення обличчя. Однак, якщо тяжкі тілесні ушкодження, будучи наслідком викрадення людини, були заподіяні способом, що має характер особливого мучення, групою осіб, а також з метою залякування потерпілого чи інших осіб або за замовленням, вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 146 і ч. 2 ст. 121 КК України.

До тяжких наслідків, передбачених ч. 3 ст. 146 КК України, також належать, на наш погляд, заподіяння потерпілим самому собі смерті або тяжкої шкоди здоров'ю при спробі звільнитися і, крім того, раптова смерть близьких потерпілому осіб як наслідок потрясіння і переживань за його долю.

Під тяжкими наслідками цього кримінального правопорушення слід розуміти і заподіяння потерпілому матеріальної шкоди у великих розмірах. Поняття «великий розмір», як відомо, належить до категорії оціночних ознак. Наприклад, стосовно складу крадіжки (ст. 185 КК України) шкода визнається великою, якщо вона у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення. З огляду на те, що законодавець не конкретизував розглядувану кваліфікуючу ознаку, а тим більше не встановив суму, розмір якої слід вважати великим при викраденні людини, для визнання розміру заподіяної шкоди великим необхідно у кожному конкретному випадку враховувати матеріальне становище потерпілого. При цьому важливо відзначити, що поняттям заподіяння великої шкоди при викраденні людини не охоплюються випадки, коли викрадачі вимагали в потерпілого велику суму грошей або інше цінне майно, але фактична передача названого майна не відбулася і реальна шкода не була заподіяна [9].

У спеціальній літературі висловлена думка, відповідно до якої до тяжких наслідків слід відносити і можливе загострення обстановки в регіоні, де проживав викраде-

ний. У цьому разі маються на увазі, зокрема, випадки масових заворушень, зіткнень між різними групами, наприклад, на національному, релігійному ґрунті [7]. Ми повністю поділяємо зазначену позицію, вважаючи, що названі наслідки при вчиненні викрадення людини, безумовно, належать до тяжких.

Між тим необхідно підкреслити, що цей перелік тяжких наслідків при викраденні людини не є вичерпним. До таких можуть бути віднесені й інші наслідки, визнані тяжкими судом з огляду на конкретні обставини справи, наприклад, самогубство або психічне захворювання близького родича викраденого.

Підбиваючи підсумок вищесказаному, необхідно відзначити, що відповідно до ст. 12 КК України кримінальні правопорушення, передбачені ч.ч.1 і 2 ст. 146 КК України, є нетяжкими кримінальними правопорушеннями, а передбачені ч. 3 – тяжкими.

Загальновизнано, що санкція – це універсальна форма оцінки кримінально-протиправного діяння. Ми вважаємо, що розмір покарання, встановленого законом за вчинення викрадення людини в чинному КК України, не відповідає тяжкості розглядуваного діяння. Крім того, при порівнянні таких кримінальних правопорушень, як викрадення людини і незаконне позбавлення волі, не викликає сумніву, що перший з них має значно більшу суспільну небезпечність, ніж другий.

Розвиваючи цю точку зору, треба враховувати результати проведеного нами аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн, котрий свідчить, що норми КК більшості з них, які встановлюють відповідальність за викрадення людини, передбачають за вчинення цього кримінального правопорушення набагато більш суворе, порівняно з КК України, покарання. Так, згідно з КК Швеції (ст. 1 гл. 4) викрадення людини карається тюремним ув'язненням на строк до 6 років. Тюремне ув'язнення від 4 до 10 років або довічно передбачене в КК Швеції за вчинення такого діяння при кваліфікуючих ознаках [6]. Стаття 2 глави 4 КК Швеції встановлює покарання за не-

законне позбавлення волі у виді штрафу або тюремного ув'язнення на строк до 2 років – покарання більш м'яке, ніж за викрадення людини [6]. Ця ж тенденція просліджується при вирішенні цього питання й у КК інших зарубіжних країн, що ще раз підтверджує, по-перше, обґрунтованість висловленої нами позиції, відповідно до якої викрадення людини і незаконне позбавлення волі є окремими складами кримінальних правопорушень, що вимагають самостійної кримінально-правової оцінки; по-друге, доцільність пропозиції, відповідно до якої вчинення викрадення людини має тягти за собою більш суворе покарання порівняно з незаконним позбавленням волі, з огляду на різний ступінь суспільної небезпечності (тяжкості) цих кримінальних правопорушень, що повинно бути відображено в законі. Отже, необхідно ще раз вказати на необхідність законодавчого посилення боротьби з цим кримінально-протиправним шляхом встановлення покарання, що відповідатиме тяжкості цього кримінального правопорушення.

Далі, беручи до уваги той факт, що викрадення людини найчастіше вчиняється з корисливих мотивів і поєднане з іншими посяганнями на власність окремих осіб, зокрема з вимаганням, у санкції статті, що встановлює відповідальність за викрадення людини, вчинене за обтяжуючих обставин, доцільним і обґрунтованим було б, на наш погляд, передбачити можливість призначення додаткового покарання у виді конфіскації майна.

Вважаємо, що при розширенні переліку обставин, які обтяжують відповідальність за викрадення людини, і посиленні кримінальної відповідальності за це кримінальне правопорушення, з огляду на значний ступінь його тяжкості, кваліфікований і особливо кваліфікований склад цього кримінального правопорушення (ч.ч.2, 3 ст. 146 КК України) слід було б віднести до числа тяжких кримінальних правопорушень.

Слід також погодитися з позицією В. Федорова, що в умовах тривалої збройної агресії російської федерації доцільним є і встановлення за прикладом КК ФРН окремого складу кримінального правопорушення –

«насильницьке вивезення особи за територію країни або перешкоджання повернення такої особи з-за кордону» [10]. І хоча є дотичність у складі кримінальних правопорушень, проте викрадення людини – це кримінальне правопорушення проти особи, що спрямоване на обмеження її свободи, а насильницьке вивезення за кордон – це кримінальне правопорушення із додатковим політичним або військовим мотивом, що може мати міжнародно-правові наслідки. Запропоноване введення окремого складу кримінального правопорушення сприятиме удосконаленню правозастосовної практики в умовах збройного конфлікту та дозволить ефективніше документувати та розслідувати випадки насильницького вивезення осіб, що є актуальним у контексті міжнародних злочинів та порушень прав людини.

Висновки

За результатами дослідження встановлено, що особливо кваліфікуючі ознаки викрадення людини є важливими чинниками, що впливають на визначення ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення та відповідальність винних осіб. До таких ознак належать вчинення викрадення організованою групою та спричинення тяжких наслідків, що значно підвищують кримінально-правові ризики для потерпілих та суспільства в цілому.

Аналіз правозастосовної практики свідчить про необхідність чіткого визначення критеріїв кваліфікації кримінального правопорушення з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних викликів, пов'язаних із викраденням людей, зокрема в умовах збройного конфлікту. Важливим аспектом є узгодження положень Кримінального кодексу України з міжнародними правовими актами, такими як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

Результати дослідження вказують на необхідність удосконалення законодавчих норм з метою забезпечення більш ефективної протидії викраденню людей, зокрема шляхом посилення відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення в складі організованої групи, а також за

викрадення, що спричинило тяжкі наслідки. Також доцільно розширити застосування превентивних заходів та покращити механізми розслідування таких кримінальних правопорушень для забезпечення належного правозастосування.

З огляду на сучасні виклики, пов'язані із масовими викраденнями цивільних осіб під час військового конфлікту, необхідно адаптувати правові механізми України до стандартів міжнародного гуманітарного права та розробити комплексні заходи щодо захисту осіб, які опинилися у зоні ризику.

Література

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі: офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 09.02.2025).

2. З початку вторгнення росіяни викрали 8,8 тисячі українців, більш як 10000 осіб зникли безвісти. *Рубрика. Все по полмчках*. 26 червня 2023. URL: https://rubryka.com/2023/06/26/z-pochatku-vtorgnennya-rosiyany-vykraly-8-8-tysyachi-ukrayintsiv-bilsh-yak-10000-osib-znykly-bezvisty/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.02.2025).

3. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.02.2025).

4. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. 496 с.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2314-III. *Верховна Рада Укра-*

SUMMARY

The article examines the particularly qualifying signs of kidnapping provided for in Art. 146 of the Criminal Code of Ukraine. The legal nature and content of these features, their influence on the qualification of the crime and the imposition of punishment are analyzed. Special attention is paid to abductions committed by organized groups, as well as crimes with serious consequences. Current law enforcement practice and the influence of international standards on the legislation of Ukraine are studied. Directions for improving the legislative regulation of specially qualified kidnapping squads are proposed.

Key words: kidnapping, especially qualifying features, criminal responsibility, organized group, serious consequences.

ini. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.02.2025).

6. Кримінальний Кодекс Швейцарії від 21.12.1937 р. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/20007> (дата звернення: 09.02.2025).

7. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.

8. Панов Н. И. Оценочные понятия и их применение в уголовном праве. *Проблемы социалистической законности: Респ. межведом. научн. сборник* / Отв. ред. В. Я. Тацій. Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьков. ун-те, 1981. Вып. 7. С. 99–106.

9. Сухонос, В. В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / В. В. Сухонос, Р. М. Білоконь, В. В. Сухонос (мол.) / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В. В. Сухоноса. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 672 с.

10. Федоров В. Проблеми кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2018/8.pdf (дата звернення: 09.02.2025).